

ПАНЯЦЕ БІАМЕТРЫЧНАГА ПАШПАРТА Ў БЕЛАРУСКАЙ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ МОВЕ

Лях Е.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце біяметрычнага пашпарта як сучаснага дакумента, што змяшчае лічбавыя дадзеныя асобы і выкарыстоўваецца для ідэнтыфікацыі грамадзян. Апісваюцца асноўныя прынцыпы яго функцыянавання. Параўноўваюцца асноўныя віды біяметрычных дакументаў: ID-карта і біяметрычны пашпарт. Разглядаецца ўплыў інфармацыйных тэхналогій на развіццё беларускай мовы, у тым ліку запазычэнне і адаптацыю тэхнічных тэрмінаў, звязаных з дакументамі новага пакалення і іх інтэграцыю ў афіцыйную і паўсядзённую камунікацыю.

На тэрыторыі Рэспублікі Беларусь кожны грамадзянін, які дасягнуў 14 гадоў, мусіць атрымаць дакумент, што сведчыць асобу ўладальніка і яго грамадзянства. Акрамя традыцыйнага пашпарта, з 1 верасня 2021 года былі ўведзены біяметрычныя дакументы. Біяметрычны пашпарт грамадзяніна Рэспублікі Беларусь (далей – біяметрычны пашпарт) – гэта дакумент, які пацвярджае грамадзянства і сведчыць асобу ўладальніка з мэтай выезду з Рэспублікі Беларусь і ўезду ў Рэспубліку Беларусь, а таксама знаходжання і пражывання за межамі Рэспублікі Беларусь [1]. Узор біяметрычнага пашпарта прадстаўлены на Малюнку 1.

Пашпарт з чыпам уключае ў сябе лічбавы фотаздымак уладальніка і копію звестак, надрукаваных у пашпарце, з лічбавым подпісам краіны выдачы. Краіны таксама могуць выкарыстоўваць сканіраванне радужнай абалонкі вока або любую іншую інфармацыю, якую яны лічаць неабходнай. Біяметрычны пашпарт утрымлівае лічбавы фотапартрэт і адбіткі пальцаў, якія выкарыстоўваюцца для ідэнтыфікацыі ўладальніка гэтага дакумента [2].

Малюнак 1 – Магчымыя ўзоры біяметрычнага пашпарта

Тэхналогія работы біяметрычнага пашпарта закранае адну з найважнейшых сфер сучасных тэхналогій – ахову даных. Убудаваныя ў пашпарты чыпы змяшчаюць усю інфармацыю пра ўладальніка дакумента. Чып працуе з выкарыстаннем сістэмы адкрытых ключоў (англ. Public Key Infrastructure). У пашпарце два ключы функцыянуюць наступным чынам:

Прыватны ключ захоўваецца ў чыпе пашпарта і выкарыстоўваецца для лічбавага падпісання даных. Гэты ключ застаецца сакрэтным і не пакідае чып. Ён прызначаны для пацвярджэння сапраўднасці інфармацыі, напрыклад, біяметрычных даных уладальніка пашпарта, такіх як адбіткі пальцаў або выява твару.

Адкрыты ключ даступны публічна і выкарыстоўваецца для праверкі лічбавых подпісаў, зробленых прыватным ключом. Ён можа быць даступны праз розныя каналы, напрыклад, праз базы даных дзяржаўных органаў або спецыяльныя серверы.

Калі пашпарт выкарыстоўваецца, на памежным кантролі, сістэма ўжывае адкрыты ключ для праверкі таго, што інфармацыя, падпісаная прыватным ключом, не была зменена і сапраўды належыць уладальніку пашпарта [3].

Роля гэтых ключоў заключаецца ў забеспячэнні канфідэнцыйнасці і цэласнасці даных, а таксама ў абароне ад паддробкі або несанкцыянаванага доступу.

Варта адзначыць, што грамадзянін не можа мець адначасова два віды пашпарта: стандартны папяровы і з чыпам, таму для атрымання біяметрычнага пашпарта давядзецца замяніць папярэдні.

Такі інавацыйны прадукт не мог не паўплываць на беларускую мову і культуру. Укараненне самоганацяцця «біяметрычны пашпарт» у слоўнік беларускай тэрміналогіі ўяўляе пэўную складанасць ужо на этапе перакладу слова «біяметрычны» ў кантэксце самога паняцця, г.зн. у арыгінале існуе некалькі афіцыйных сінонімаў, такіх як *biometric passport* або *e-passport*. Другі варыянт можна перакласці як «электронны пашпарт», што не адпавядае нормам лексікі не раскрывае змест паняцця.

Слова *electronic* у англійскай мове азначае «той, што працуе з дапамогай мноства дробных кампанентаў, асабліва мікрачыпаў і транзістараў, якія кіруюць і накіроўваюць электрычны ток» [4], тады як у беларускай мове слова «электронны» азначае «які мае дачыненне да электрона, які складаецца з электронаў» [5]. Па сферы выкарыстання слова маюцца нюансы: беларуская мова «электронны» апошнім часам выкарыстоўвае ў кантэксце тэхналогій, звязаных з электронікай і лічбавымі сістэмамі (напрыклад, «электронная почта», «электронны дакумент»), англійскае «Electronic» ахоплівае шырокі спектр тэхналогій, уключаючы прылады і сістэмы, што выкарыстоўваюць электрычныя кампаненты. Англійскае слова «electronic» паходзіць ад грэч. «*ēlektron*» і мае іншую этымалогію. Такім чынам, нягледзячы на падабенства і адрозненні ў мовах, акцэнт і кантэкст выкарыстання робяць слова ўнікальным у кожнай мове. Таму, каб пазбегнуць блытаніны ў разуменні прынцыпаў работы біяметрычнага пашпарта, у беларускай мове выкарыстоўваецца першае паняцце.

Неабходна таксама звярнуць увагу на тое, што ў штодзённай гутарцы можна пачуць абодва варыянты перакладу, аднак усё ж такі тэрмін са словам «біяметрычны» з'яўляецца афіцыйнай версіяй. Паколькі гэта слова іншамоўнае, беларусу, далёкаму ад прафесійнай лексікі, можа быць складана зразумець асноўны сэнс і, як след, карысць гэтага дакумента. Так, біяметрычныя даныя, што захоўваюцца ў чыпе, – гэта інфармацыя аб фізіялагічных і біялагічных асаблівасцях чалавека, якая выкарыстоўваецца для ўнікальнага распазнавання асобы [6].

Таксама нярэдка блытаюць паняцці *ID-карта* і *біяметрычны пашпарт*, бо абодва дакументы па сутнасці з'яўляюцца біяметрычнымі і былі ўведзены адначасова.

ID-карта з'яўляецца дакументам для ўнутранага выкарыстання. Яе дзеянне распаўсюджваецца толькі на тэрыторыі нашай краіны. ID-карта выглядае як невялікая пластыкавая картка і падобная да пасведчання кіроўцы. Яна змяшчае тыя ж персанальныя даныя, што і пашпарты старога ўзору. Аднак у ёй адсутнічае інфармацыя аб рэгістрацыі па месцы жыхарства (месцы знаходжання), шлюбе і дзецях да 18 гадоў, каб пазбегнуць несанкцыянаванага разгалошвання звестак.

Як і ў выпадку з біяметрычным пашпартамі, у картцы ёсць чып, які мае падобную сістэму працы. Пры выдачы ID-карты яе ўладальніку перадаецца запячатаны канверт, які змяшчае два PIN- і адзін PUK-код. PIN-1 – гэта код, з дапамогай якога чалавек санкцыянуе прадастаўленне сваіх персанальных даных (у тым ліку аб шлюбе, непаўналетніх дзецях, рэгістрацыі па месцы жыхарства) з базы даных праз спецыяльны счытвальнік. PIN-2 запускае праграму фарміравання ўнікальнага лічбавага подпісу чалавека. PUK-код уводзіцца пры трохразовым няправільным увядзенні PIN-кодаў і іх блакіроўцы [7].

Такім чынам, на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь укараненне біяметрычных дакументаў, такіх як біяметрычны пашпарт і ID-карта, значна змяніла сістэму ідэнтыфікацыі грамадзян. Гэтыя новаўвядзенні забяспечваюць больш высокі ўзровень бяспекі даных, спрашчаюць працэс перасячэння межаў і ўзаемадзеяння з дзяржаўнымі органамі. Аднак, нягледзячы на тэхналагічныя перавагі, застаецца шэраг пытанняў, звязаных з успрыманнем і разуменнем новых дакументаў грамадзянамі, а таксама з неабходнасцю забеспячэння абароны персанальных даных. У далейшым можна чакаць папулярызацыі гэтых тэхналогій і іх адаптацыі да новых патрабаванняў лічбавага грамадства і, зразумела, гэта будзе станоўча ўплываць на пашырэнне і ўдасканаленне беларускай тэрміналогіі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Біяметрычныя дакументы // Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.mpt.gov.by/ru/biometricheskie-dokumenty-respubliki-belarus/> – Дата доступу: 15.03.2025.
2. The dodgy security of biometric passports // whenderson.dev [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://whenderson.dev/blog/biometric-passports/> – Дата доступу: 15.03.2025.
3. What Is Public Key Infrastructure (PKI) and How Does It Work? // okta [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.okta.com/identity-101/public-key-infrastructure/> – Дата доступу: 15.03.2025.
4. Oxford English Dictionary // OED [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.oed.com/search/dictionary/> – Дата доступу: 15.03.2025.
5. Руска-беларускі слоўнік // Скарнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.skarnik.by/tsbm/10025> – Дата доступу: 15.03.2025.

6. О защите персональных данных // Pravo.by [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12100099>– Дата доступа: 15.03.2025.

7. Биометрический паспорт или обычный. Что выбрать белорусам? // Шахцёр [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://shahter.by/obshchestvo/biometricheskij-pasport-ili-obychnyj-cto-vybrat-belorusam/>– Дата доступа: 15.03.2025.